

Razvoj španskega jezika.

Zgodovinska črtica. — Sestavil dr. Karol Glaser.

V malokateri večji deželi novejše Evrope se je izvršilo toliko izprememb, ki so stalno vplivale na prebivalstvo, jezik in slovstvo dotične dežele, kakor na Španskem. Iz Ibercev, Baskov, Keltov, Feničanov, Kartazanov, Rimljanov, Gotov in Arabcev so nastale nove skupine, iz katerih se je v poltretjem tisočletju razvil sedanji španski narod. Po Rimljanih podvrženi prebivalci so se izkušali zenačiti s svojimi premagovavci s tem, da so sprejeli rimske šege in latinski jezik. Rimljani pa so se nasproti Špancem vedli mnogo velikodušneje nego nasproti drugim podvrženim narodom. Najodličnejše španske rodbine so dale svoje otroke poučevati v latinščini in grščini. Mnogo odličnih latinskih pisateljev iz klasične in poznejše krščansko-rimske dōbe se je porodilo na Španskem; omenimo le *Lukana*, (roj. 39. l. po Kr. v Kordovi), njegovega strica *Eneja Seneka*, *Fabija Kvintilijana* in *Valerija Marciala*, katerega *Baumgartner*¹⁾ označuje kot najbolj samostalnega pesnika iz *Domicianovih* časov. Ko sta še za *Ciceronovih* časov Rim in Atene slovela zaradi učenih šol, so se v Afriki, v Španiji in Galiji osnovale učilnice, na katerih so se učili mladeniči retorike, pravoslovja in drugih vednosti, da so se usposobili za uradniški poklic. Najodločnejši latinsko-krščanski pesnik prvih štirih stoletij po Kristovem rojstvu, *Aurelij Prudencij Klement*, je bil doma v Španiji.

Mnogo se je izpremenilo v Španiji po uvedanju krščanstva. Od tretjega do sedmega stoletja se je zelo razširila latinščina kot cerkveni jezik. Sčasoma pa so začele propadati rimske uredbe, in sv. *Izidor*, slavni nadškof seviljski, ki je umrl l. 636., je bil zadnji španski duhovnik, ki je pisal čisto latinščino; vladal je blizu štirideset let (599—636) svojo višjo vladikovino in predsedoval četrtemu narodnemu cerkvenemu zboru v Toledi. Dovršil je veliko delo pokristjanjenja Špancev, uredil in obnovil vse narodno življenje in si pri tem velikanskem delu nabral toliko in tako različnih znanosti, da ga je občudoval še ves srednji vek. Pisal je bogoslovne, naravoslovne, zgodovinske in jezikoslovne knjige; pred vsem pa so znamenite njegove

„*Etymologiae*“ ali „*Origines*“, nekaj konverzacijski slovar, ki ga je njegov prijatelj *Baulio*, škof v Saragosi, razdelil v dvajset knjig.

Nato pa je prišel vihar s severne strani: V Španijo so vdrl Vandali, Alani, Svevi in Goti. Zadnji so bili še najmilejši med vsemi. Goti so imeli v svojem narodnem jeziku kazenski in državljanski zakonik ter prevod novega zakona. Gotščina je mogočno vplivala na besedoslovje španske latinščine. Vkljub vsem tujim primesim je ta latinščina, dasi pokvarjena in obnemogla, ostala glavna podlaga nanovo nastalemu jeziku.

Zdaj so pa prišli tujci z juga; l. 711. so prihrumeli Arabci in so si v treh letih podvrgli vso Španijo. Arabska dōba je trajala od l. 750. do 1236., ko so si Španijo osvojili zopet kristjani. Bila je jako sijajna, kajti arabske šole so pohajali kristjani iz vseh delov Evrope. Arabščina je mogočno prevladovala; kako živahno je bilo arabsko književno gibanje, se vidi že iz tega, da so v zadnji četrtini minolega stoletja v arhivu stolne cerkve v Toledi našli nad 1000 arabskih spisov. Ko so kristjani od severa prodirali proti jugu, so naleteli tam na rojake, ki so bili po veri kristjani, po noši, po navadah in po jeziku pa Mavri. V takih razmerah je španščina dobila mnogo primesi iz arabščine. Prebivalce v severnem delu Španije so z divjimi Baski vred potisnili v siromašno, divje pogorje. Ne moremo natančno določiti dōbe, kdaj je iz te severne gotske latinščine in južne arabščine nastala mešanica, ki se je zvala *kastilščina* ali *španščina*.

Od l. 1155. naprej moremo govoriti o pismenem jeziku, ki je bil razširjen po večjem delu Španije; nekateri mislijo, da so najstarejši spomenik španskega jezika „*Svobščine mesta Aviles*“ v Asturiji. Ta jezik so splošno imenovali „*romanca*“. Arabci so kristjane v zahodno-severnem delu Španije nazivali „*Alromi*“, ker so mislili, da so Rimljani njihovi pradedje. Polagoma so začeli ta jezik imenovati „*španski*“. Rekli so mu pa tudi „*kastilski*“, ker je Kastilija vplivala nanj tako, da je njegovo narečje prevladalo vsa druga narečja. Zdaj razločujejo po navadi *navaro-aragonsko*, *astursko*, *leoneško*, *kastilsko* in *andaluško* narečje.

¹⁾ Geschichte der Weltliteratur III., zv. 522.

Kastilščina ali španščina je prej nego druge njene sorodnice stopila na mesto umikajoče se latinščine, ker je zaradi čudnih razmer med Mavri in kristjani bilo potrebno posredovalno narečje. Pa tudi sijajna dōba od l. 750. do 1236. je razširjala blagostanje in slavo in je tako pospeševala razvoj posredovalnega jezika.

V tem jeziku je okoli l. 1200. nastala junaška pesem o Cidu. Cid „el Campeador“ je umrl l. 1099. in kmalu po njegovi smrti že je začelo ljudstvo v romancah opevati njegova junaška dela, ki so jih združili v zbirko „Poema del Cid“. Tako je nastal epos v duhu in obliki francoskih „Chansons de geste“. Različna od te junaške pesmi je „Cronica rimada del Cid“. Iz tedanjih nazorov o viteštvu je pod vplivom krščanstva nastal „Poema de los Reyes Magos“. V 13. stoletje pa že sega legenda o Mariji Egipčanski. — Prvi odličnejši pisatelj je bil duhovnik Berceo, ki je slōvel v letih 1220.—1240.; zložil je epsko pesem „Aleksander Veliki“. Berceo se nekako opravičuje, da ne piše latinsko:

Quiero fer una prosa en Roman paladino
en quale suele el pueblo fablar a su vecino;
car non so tan letrado per fer otro latino ... itd.)

Berceo je zapustil mnogo španskih in kastilskih stihov. — Iz te dōbe imamo še roman o Apoloniju Tijanskem, preložen na španski jezik, „Voto de pavon“ in pesem, podobno kroniki, ki opeva junaštvo grofa Fernanda Gonzaleza, ustanovitelja kastilske moči. Te pesmi so zložene ali v aleksandrijskih stihih ali pa v narodnih temeljnih ritmičnih redondilijev. To so bile kitice, sestavljene iz štirih šest- do osemzložnih stihov, od katerih sta se rimala večinoma 1. in 4. ter 2. in 3. Redondiliji so se rabili še pozneje v gledaliških igrāh.

Najstarejše epične pesmi španske so zložene v obliki romanc, katere so pozneje združili v „romancere“. „Cancione“ v kiticah so po zgledu trubadurske poezije gojili na dvorih v Kataloniji, Aragoniji in Kastiliji. Za petje so zlagali „seguidille“,

1) Zato pišem prozo v narodni latinščini, kakršno govori preprosti človek naroda svojemu sosedu, ker nisem tako literarno izobražen, da bi mogel pisati klasično latinščino.

bolj enostavne „letville“ in „lire“ v „stancāh“ po pet ali šest vrstic.

Oče Alfonza Učenega je dal leta 1262. gotsko pravno knjigo preložiti na špansko narodno govornico z naslovom: „Fuero Juzgo“ („Forum Judicum“). Za časa Alfonza Modrijana so preložili na španski jezik sv. pismo; v tem jeziku so se morale vršiti vse sodnijske razprave, sestaviti vsi zakoni in napisati vse razsodbe. Kraljevi dvor se je pomaknil s severa na jug in se naselil v Toledi. S tem je postalo toletansko podnarečje pismeni jezik. Zaslovela je pravna knjiga Alfonza Modrega „Siete partide“. Druga polovica šestnajstega in prva polovica sedemnajstega stoletja obsegata zlato dōbo španskega jezika in slovstva; vsaka vrsta pesništva se je povzpela do vrhunca popolnosti. Potem pa se začenja propadanje, katerega niso mogli ustaviti niti s tem, da so v Madridu ustanovili akademijo. Španska dramatika je vplivala tudi na dramatiko drugih narodov; glavno delo o tem predmetu je spisal Schach.

Priznana najboljša španska slovstvena zgodovina je: *Geschichte der schönen Literatur in Spanien*. Von Georg Ticknar. Deutsch mit Zusätzen. Herausgegeben von Nik. Heinr. Julius Neue Ausgabe. Leipzig 1867. 1)

1) Ta knjiga je v dveh zvezkih prvokrat izšla l. 1849. V drugi izdaji ima I. zv. 689, II. zv. 418 str. V drugem zvezku se nahaja od str. 427. „dodatek“, ki obstoji iz dvanajst prilog, in sicer: I. Vom Ursprung der spanischen Sprache, str. 429—470; II. Von den Romanzenbüchern — 478; III. Ueber die Romanzendichtung in Spanien, von Dr. Ferd. Wolf — 505; IV. Ueber die Liederbücher — 540; V. Von Fernan Gomez de Cibdereal und seiner Briefsammlung — 545; VI. Von der Fangfrage — 554; VII. Von den Ausgaben, Uebersetzungen und Nachahmungen des Don Quixote — 562; VIII. Von den ersten Sammlungen altspanischer Schauspiele — 567; IX. Vom Ursprung des gezierten Geschmacks — 571; X. Ungedruckte Gedichte — 641; XI. Lebensnachricht über Johann Nikolaus von Faber — 656; XII. Nachträge, Berichtigungen und Druckfehler — 806; Register — 867.

„Supplementband“ nima tako pragmatično zaokroženih sestavkov, kakor se nahajajo v naštetih dvanajstih prilogah, ampak posamezne dodatke k raznim stranem in vrstam. Ta „dopolnilni zvezek“ je na novo paginiran in obsega 238 strani. Nato pride „Register“ do 262. strani in nazadnje še dve strani dostavkov in popravkov. Obadva zvezka obsegata 1107 strani in imata 713 strani raznih dodatkov.